

מורנו הרה"צ חזקיהו גולדברג שליט"א

קונטרס "והצנע לכת עם ד' אלוהיך"*

0234567

בו ג' פרקים המבארים את כל עניני הצניעות שהאדם מחוייב בהם בין בצניעות הגוף ובין בצניעות המעשים והדיבור. והרבה מקורות מדברי רבותינו ז"ל שהפליגו בענין הצניעות שיש לו לאדם להתנהג בכל ימי חייו

0234567

אוצר החכמה

פרק א

צניעות האדם

וכמו שכתב רש"י שאין כאן ממש גילוי ערוה אבל גם בזה יש ליזהר. ויש לתמוה, וכי זה נקרא גילוי ערוה, והרי הוא לבוש כדבעי ומהו חוסר הצניעות שיש בזה.

על פי קושיא זו יש להבין מדוע פרשה זו נאמרה מיד לאחר קבלת התורה. את הרגשי הצניעות יכול האדם לקבל ולקנות רק כשהוא מלא בתורה. ולכן רק לאחר שעם ישראל קיבלו את התורה ב'קולות וברקים', אז הם הבינו והרגישו את גודל הענין, ואת גודל החשיבות של הצניעות.

רק מי שהוא 'בן תורה' אמיתי - שהתורה אצלו היא אמיתית ואיתנה הוא זה שיכול להרגיש את הדברים האלו, אבל אדם שלא זכה לתורה אינו יכול להרגיש את הדברים, משום שהרגשי הצניעות ניתן לקנות רק על ידי התורה הקדושה.

ניתן לקנות את הרגשי הצניעות רק כשתורה אמיתית שוכנת בלב

בפרשת יתרו לאחר מתן תורה כתיב (שמות כ, כב-כג): "אתם ראייתם כי מן השמים דיברתי עמכם. וכו'. אם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחלליה. ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו".

איסור העלייה על מעלות במזבח נאמר מיד לאחר מתן תורה. וצריך להבין מהו המיוחדות שבאיסורים הללו שנאמרו מיד לאחר מתן תורה.

ניתן לתרץ קושיא זו ע"פ השאלה הבאה. הטעם ש"לא תעלה במעלות על מזבחי" הוא משום צניעות וגילוי ערוה, כמו שכתוב "אשר לא תגלה ערותך עליו",

* נכתב בס"ד ע"י הלל מטליץ נ"י.

ובאמת שלא כל מי שלומד תורה מרגיש את המעלה המיוחדת שיש בצניעות, משום שרק אם האדם לומד תורה לשמה והתורה היא 'חייו' ממש - הוא זה שיכול להרגיש את הדברים. אבל אדם שלומד תורה ^{אוצר החכמה} שלא לשמה או שהוא לומד תורה משום שזה דבר 'טוב' להעביר בו את הזמן, באופן כזה אין התורה חלק ממנו, והתורה לא משפיעה עליו, כדאיתא בגמרא (יומא פו ע"א) שאדם שלומד תורה, והתורה לא משפיעה על דרכיו, והוא נשאר ברעתו, עליו נאמר: "מה בריות אומרות עליו ראו אדם זה, מה מקולקלים מעשיו ומה מכוערים דרכיו", - איש כזה בודאי שלא יזכה להבין את הרגשי הצניעות האמיתיים. (א)

הלבוש גורם לב' פעולות: הא' לכסות את החיצוניות והב' לגלות את הפנימיות מצינו בדברי חז"ל סתירה בהשקפה על לבושו של האדם. מצד אחד אנו רואים שחז"ל נתנו חשיבות-רבחית ללבוש, כמו שמצינו בהוריות (יא ע"ב) שלאחר

שנגזו שמן המשחה, הכהן הגדול נתקדש ע"י שלבש את השמונה בגדים. ומלבד פר הבא על כל המצוות, אין נפק"מ בין כהן המשוח, לבין מרובה בגדים. וללא שמונת בגדים אלו חסר לו בכהונתו. וכן אמרו בגמ' (שבת קיג ע"א) שרבי יוחנן "קרי למאניה מכבודתי", ופירש"י - "שמכבדין את בעליהן".

ומאידך איתא בגמרא (שבת עז ע"ב): "לבוש - נוטריקון לא בושה". כלומר שכל המושג של לבוש הוא לכסות את גוף האדם כדי שלא יתבייש, אבל אין זה בשכיל להחשיבו ולכבדו.

וא"כ יש להבין מהי פעולת הבגד שהאדם מתכסה בו.

ביאור שורש העניין כך הוא: לבושו של האדם באה לכסות את חיצוניותו ולגלות את פנימיותו. וביאור הדברים, כשיש הרבה אנשים ביחד באותו הלבוש אין האדם יכול להבחין מיהו האיש העומד בפניו. יתכן שאדם העומד לפניו הוא מלך ויתכן שהוא סנדלר, יתכן שהוא ראש

(א) הנה יסוד גדר צניעות מבואר בפירוש המשניות לרמב"ם (דמאי פ"ג מ"ג), וז"ל: "להצניע לשמור ולאצור, והיא מלה עברית. והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו, ח)", עכ"ל. וכ"כ המהר"י קורקוס, וז"ל: "דצנועים היינו שאין עושים לפנינו, כדכתיב והצנע לכת", עכ"ל. והרד"ק (מיכה ו, ח) כתב דהצנע לכת היינו דבר המסור ללב. וע"י רש"י (בראשית ב, כה) דצניעות היינו להבחין בין טוב לרע. והעולה מכל זה, דענין הצניעות הוא כאשר דבר נעשה מכח הפנימיות של האדם, מכח האמת, דבר שלא נעשה לפנינו, דבר שלא נעשה מחמת שום פניות, דבר נטול מהחשבונות הרבים, מה יאמרו האחרים, לרצות ולהחניף לאחרים. דבר המסור לליבו של האדם, העושה את המעשה באמת ובתמים, ולא לפנינו. מחמת הבחנתו האמיתית בין טוב ורע. וזה כוונת פירוש המשניות, מעשים אלו הם שמורים ואצורים לפניו יתברך, העושה מעשים אלו זוכה להצניע לשמור ולאצור מעשיו לפני הקב"ה, ועליו הכתוב אומר והצנע לכת עם ה' אלוך.

הרי הוא מכסהו בלבושו, כדי להצניע את הדבר שהוא כל כך מתבייש בו.

אוצר החכמה

היוצא מדברינו שישנם שני פעולות חשובות לבגדים, הא', לגלות את פנימיות האדם, והב', לכסות את חיצוניותו.

אוצר החכמה

ביאור הטעם שיש לנשמה בושה מהגוף של האדם

עד חטא אדם הראשון הגוף לא היה חלק בהמי באדם, אלא הגוף היה רוחני.

אוצר החכמה

ולא היו לו את כל הנטיות הרעות של הגוף כגון כבוד ועושר וכל התשוקות למיניהם. וזהו הטעם מדוע אדם הראשון לא התבייש בגופו, כדכתיב (בראשית ג, כה): "ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו". שהרי גופו לא היה דומה לבהמה, משום שלא היה לגופו את התשוקות של הבהמה. [ולכאורה יש להבין כיצד חטא אדם הראשון, והרי לא היה לו את כל התשוקות ואת כל התאוות שיש לבהמה. ובאמת כבר האריך בזה ה'נפש החיים' שחטא אדם הראשון לא היה חטא מצד הגוף, אלא שרצה להכניס עצמו לנסיון ולקבל שכר]. אבל לאחר חטא אדם הראשון שגוף האדם נהיה כמו בהמה עם כל המהות של בהמה, ממילא האדם רוצה לכסותו שהרי הוא מתבייש בו, וכדי לכסות את החלק הבהמי של האדם אזי מתכסה האדם בלבוש.

הבושה של האדם מהגוף נובעת מהנשמה. הנשמה היא חלק

ישיבה ת"ח ויתכן שהוא בעה"ב פשוט. ועל כן כדי להבחין בין האנשים - הלבוש הוא זה שמראה ומוכיח מיהו האדם העומד בפניו. אם הוא העומד לפניו לבוש בבגדי כהן גדול סימן שמסתתר מאחורי בתוך אדם זה דבר מאוד פנימי וחשוב שזהו כהן גדול. וכן אם העומד לפניו לבוש ב'פראק' ו'המבורג' סימן שמסתתר בפנימיות אדם זה דמות של איש חשוב. כלומר, שהלבוש בא לגלות מהו הפנימיות של האדם המסתתר מאחורי הלבוש.

אוצר החכמה

ומצד שני פעולתו של הלבוש היא לכסות את גוף האדם כדי שלא יתגלה בשרו של האדם. וביאור עומק הדברים: ישנם שני חלקים עיקריים באדם, כידוע לכל בר נש. החלק הראשון הוא ה'נשמה' שזהו החלק העיקרי שממנו מורכב האדם. כלומר, שהנשמה הוא האדם עצמו. והחלק השני הוא ה'גוף' - שמאחוריה מסתתרת הנשמה. ומשום שעיקר ועצם האדם הוא הנשמה שבקרבו, אזי צריך האדם להתבייש מהגוף, שהרי גוף האדם הוא החלק הבהמי והלא-מכובד במין האנושי.

וכך אמרו חז"ל (חגיגה טז ע"א) "בשלושה דברים דומה האדם לבהמה, אוכלין ושותין כבהמה, ופרין ורבין כבהמה ומוציאין רעי כבהמה". וא"כ מצד גופינו אנו שוים ודומים ממש לבהמה. ומשום שנשמתו של האדם [שזהו האדם בעצמותו, כפי כביארנו] מתבייש בגופו,

ארבע רגליים. ולמרות שמצינו לשונות של חז"ל שהרגליים הקדמיות של הבהמה נקראים 'ידיים'. אבל האמת הוא שחז"ל קראו להם 'ידיים' כדי להבדיל בין הרגליים הקדמיות לאחוריות, אבל בוודאי שאינם נחשבים לידיים.

וזוהי הסיבה שאין האדם צריך לכסות את ראשו ואת ידיו, שהרי באברים אלו אין הוא דומה לבהמה, ואין לו כל קשר ושייכות לבהמה, ולכן אין לאדם במה להתבייש כשהוא מגלה את ראשו ואת ידיו.

ההולך בבגדים שאינם צנועים הרי הוא מוכיח ששאיפותיו ורצונותיו דומים לבהמה

כיום בדורנו ישנם אנשים ובפרט אנשי הרחוב שהולכים בלבוש קצר בראש כל חוצות, והם אינם מתביישים ללכת בלבוש שאינו מכסה אותם כראוי, והם אינם מרגישים שיש בעיה לגלות את החלק הבהמי שלהם. ולכאורה ישאל השואל כיצד הם אינם מתביישים לילך בצורה שכזו, והרי האדם מטבעו מתבייש מחלקו הבהמי?

הסיבה לכך היא פשוטה, אנשים אלו הינם חומריים כבהמה וכל מהותם ותשוקתם דומים לתשוקות הבהמה. ולכן הם אינם מתביישים ללכת כך. שהרי אנשים אלו הם בהמות במהותן, ואין להם סיבה להתבייש מהחלק הבהמי שלהם. משום שזה מה שהם בעצמם רוצים. אבל יהודי

אלוק ממעל, והוא מתביישת מהגוף שהוא דבר גשמי ובהמי. משל למה הדבר דומה, לאדם בשם 'ראובן' שהיה לו שכן שגידל כלב בביתו, והחליט אותו השכן לקרא לכלב שלו 'ראובן' על שם שכנו, וכל פעם שהוא קורא לכלבו הוא צועק 'ראובן ראובן'. ושורת הדין נותנת שראובן יכעס עליו במאד מאד, 'כיצד יתכן שהוא קורא לכלב שלו כמו שקוראים לי', וכי איזה שייכות ביני לכלב שיקראו לו בשמי'.

והנמשל הוא, הנשמה היא חלק רוחני החצובה מכסא הכבוד, והנשמה מתביישת מהגוף עקב התשוקות הגשמיות שיש לגוף הבהמי, כפי שביארנו. וכדי שהנשמה לא תתבייש אז צריך לכסות את החלק הבהמי שלו.

הפנים והידיים יכולים להיות מגולים משום שאין בזה לאדם דמיון לבהמה

מאותה הסיבה ישנם שני חלקים בגוף האדם אשר לא נוהגים לכסותם והם הראש וכפות הידיים, משום שבאברים אלו אין דמיון בין האדם לבהמה. שהרי ראשו של האדם אינו דומה לראש של בהמה, שהרי כתיב (קהלת ח, א) "חכמת אדם תאיר פניו". ניתן לראות בפנים של האדם מהו מהותו, אבל בבהמה אי אפשר לראות על פניה אם היא בהמה טובה או לא.

וכן ידיו של האדם מגולות משום שלבהמה אין ידיים אלא יש לה

אדם זה שלובש טלית של ת"ח כדי להתגאות בו, ולא כדי להסתיר את חלקו הגשמי, - הוא אינו צנוע בעצם, אלא כל צניעותו הוא יחסי בלבד. וביאור ענין זה יבואר בקטע הבא.

ההבדל הגדול בין השקפת העולם להשקפת האמת על עניין הצניעות

ישנו הבדל גדול בעצם המושג של צניעות בהשקפת העולם לבין המובן האמיתי של הצניעות. השקפת העולם היא שצניעות הוא ענין יחסי. כלומר, כל מה שהאדם מתלבש ומתכסה בבגדים זה בגלל שכולם מתלבשים כך. אבל אם האדם נמצא במקום שכולם אינם מתכסים בלבוש, כגון בחוף הים וכדומה, אזי הוא כבר אינו מתבייש לילך עם בגדים קצרים, שהרי כולם מתלבשים כך והוא מרגיש שאינו צריך לכסות את עצמו. וכל מה שהאדם הולך ברחוב לבוש זה בגלל שכולם הולכים כך, ואילו היה המצב אחרת אז הוא היה נראה כמו כולם.

אדם שחושב כך הוא אינו צנוע בעצם, שהרי כל צניעותו באה לו משום שכולם מכוסים, וא"כ כל צניעותו הוא ענין יחסי בלבד.

אבל הצניעות המתבקשת מהאדם היא הצניעות האמיתית, שהאדם יהיה צנוע בעצם ולא בגלל שהאחרים מתלבשים כך. וגם אם הוא נמצא במקום שאין נוהגין להתלבש שם, כגון בבית המרחץ וכדומה,

כשר שיודע שהעיקר אצלו הוא החלק הרוחני שבו, שזהו חלק א-לוק ממעל, אז הוא מבין שצריך הוא לכסות את חלקו הבהמי. וכל גופו נחשב ל'מקומות המכוסים', חוץ מהפנים והידיים שרק הם יכולים להיות מגולים שהרי אין בהם שייכות ל'בהמיות', כפי שביארנו.

הלובש טלית של ת"ח כדי להתגאות בה - אין הוא צנוע באמת

מבואר בדברי חז"ל (ב"ב צח ע"א) "כל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח - אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה". ומבאר שם הרשב"ם (ד"ה כל) שהגמ' מבארת כיצד צריך להראות חלוק של ת"ח (ב"ב נו ע"ב), וז"ל: "חלוק של ת"ח כיצד, כל שאין בשרו נראה מתחתיו. טלית של ת"ח כיצד, כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח". ודבר זה "צניעותא יתירתא" הוא, וגסות הוא למי שאינו תלמיד חכם". לכן הלובש בגד של ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה.

וכאן יש מקום לשאול, מדוע לא יכול כל אדם ללבוש 'גלימא דרבנן' ובכך להצניע את עצמו, והרי גם אדם פשוט צריך להסתיר את חלקו הבהמי ולהתבייש ממנו?

אלא כוונת חז"ל לכל "המתגאה" בטלית של ת"ח ואינו ת"ח. כלומר, אדם שלובש בגד רבנן בגלל גאוותנותו, ולא בגלל שרוצה להסתיר את גופו, אז - "אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה".

עדיין נחשב הוא לצנוע משום שהוא מתבייש מחלקו הבהמי. והוא הדבר אשר דיברנו, האדם מצד עצמו צריך להתבייש מגופו, משום שגופו הוא החלק הבהמי והשפל, ומשום שהוא מתבייש מגופו לכן הוא מתנהג בצניעות.

וזוה מה שאמרו חז"ל (שו"ע או"ח סימן ב סעיף ב): "אל יאמר האדם הנני בחדרי חדרים ומי רואני - כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו". כלומר, האדם לא צריך להתנהג בצניעות בגלל שזה ענין יחסי, אלא האדם מצד עצמו צריך להתבייש בכל מקום שהוא נמצא מהחלק הבהמי שלו ולהיות צנוע, וגם במקומות שאינו מתבייש מהאנשים בחלקו הבהמי, אבל צריך הוא להתבייש בגופו מהקב"ה מצד עצמו.

וכן מבואר בגמרא בברכות (סב ע"א): "אין נקרא צנוע אלא מי שצנוע בבית הכסא". כלומר הצניעות האמיתית היא גם כשאף אחד אינו יודע ורואה, משום שצניעות פירושו בושע עצמית מהחלק החומרי והבהמי של האדם, וגם כשאין איש עמו צריך הוא להתבייש.

והכי איתא להדיא בשל"ה הקדוש (שער האותיות, אות צ' צניעות), וז"ל: "שאלו לחכם מהי הצניעות", אמר להם - שיתבייש בפני עצמו. ודבר זה מרומז בדברי הנביא עליו השלום (מיכה ו, ח) "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, עשות משפט ואהבת חסד והצנוע לכת עם

אלקיך". אמר עם "אלהיך", כי לא די במי שהוא צנוע נגד בני אדם, אלא אפילו בהסתר במקום אין רואה כי אם השם יתברך תהיה צנוע בכל החושים, מישוש טעם ריח שמיעה ראייה". ואומר השל"ה, "נקוט האי כללא בידך, כל דבר שלא היית עושה, למשל, אם היית עומד לפני משה רבינו עליו השלום ושבעים זקנים, ככה תנהוג בסתר, זולת העניינים ההכרחיים וכו' שמוכרח לעשות אותם, מכל מקום יהיה בצניעות יתירה", עכ"ל.

לעבוד את הקב"ה גם בסתר ללא רואים

חלק מהעבודה של "והצנוע לכת עם אלוקיך" הוא לעשות את רצון הקב"ה בהסתר כשאף אחד לא יודע, וכשאדם עובד את הקב"ה בהסתר כשאין רואים אותו - מוכרח הוא הדבר שמעשיו נעשים לשם שמים ולא לשם כבוד וכדומה.

וכן כתב ה'אלשיך' (בספר 'תורת משה' ויקרא א, ב-ט) וז"ל: "על הנוגע בין אדם למקום אמר 'והצנוע לכת עם אלהיך' - שלא בלבד תעבוד את ה' בכל לב במקום רואים, כי אם גם במקום שאין אנשים. והוא מאמרם ז"ל שגדר חסיד הוא מי שבסתר ימנע מעשות מה שלא יעשה במקום שיש אנשים. והוא מאמר הכתוב (תהלים קא, ב) "אשכילה בדרך תמים, מתי תבא אלי". הדרך היא של תמימות, ומה שאשכילה, הוא כי היא תבא אלי והיא

תהיה עמי, כאשר אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי במקום שאין רואים.

"והוא מאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו ^{אמ"ח 1234567} (ברכות כח ע"ב) "יהי רצון שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. כי אדם עובר עבירה בסתר ואומר שמא יראני שום אדם, ואינו אומר שמא יראני המקום". וזה יאמר והצנע לכת עם אלקיך, שתהיה לך הצנע לכת במקום שאתה עם אלקיך בלבד, ואין זרים אתך ואין רואך זולתו ^{אמ"ח 1234567} יתברך", עכ"ל.

הבושה של האדם נובעת מהשכל שבו

ה'אורחות צדיקים' (ריש שער שלישי, שער הבושה) כתב, וז"ל: "אמרו חכמים: השכל הוא הבושה והבושה הוא השכל. כי על אדם וחיה נאמר (בראשית ב, כה) "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו". ולא היו יודעים הצניעות ולהבחין בין טוב ובין רע. ולאחר שאכלו מעץ הדעת נאמר: "ותפקחנה עיני שניהם". וכן כל בעלי חיים זולתי האדם אין להם בושה הואיל ואין להם חכמה. וכל חכם לב יודע מעלת השכל והחכמה כי בה יגיע אל אמיתת הדברים, וגם בה יגיע אל יחוד בוראו ברוך הוא לעבודתו, ובה יכול להידמות למלאכים. וכיון שמעלת החכמה גדולה כל כך צריכה שתהא חברתה הדומה לה. וראיה לזה, שלא ראית ביישן חסר דעת, ולא דעתן ללא בושה", עכ"ל.

והן הן הדברים שאמרנו, לפני שאדם וחיה טעמו מעץ הדעת לא היה להם גוף עם נטיות חומריות ולכך לא היו צריכים להתבייש בגופם. אבל כשאכלו מעץ הדעת אזי גופם נהיה חומרי עם כל התאוות והרצונות. ומעתה יש בהם שני חלקים, האחד רוחני והשני בהמי. וכדי שהאדם יוכל להתקרב אל הקב"ה, אזי צריך הוא 'להוריד' ממנו עד כמה שניתן את החלק הבהמי שבו, ולהתקרב לרוחניות.

כשהאדם קרוב אל השכל אז הוא יכול לעבוד את הקב"ה, כמו שכתב האורחות צדיקים (שם) "וכל חכם לב יודע מעלת השכל והחכמה כי בה יגיע אל אמיתת הדברים, וגם בה יגיע אל יחוד בוראו ברוך הוא לעבודתו, ובה יכול להידמות למלאכים" - משום שכשהאדם פועל על ידי שכלו ומונע את עצמו מחשקי חלקו הבהמי אזי זוכה הוא להיות דומה למלאכים, שהרי כל מה שמבדיל בינו למלאך הוא החלק הבהמי שבו, אבל כשהוא מסיר את חלקו הבהמי אזי דומה הוא למלאכים שיש בהם רק את החלק הרוחני.

וממשיך ה'אורחות צדיקים': "ועל כן ראוי לכל אדם להשתדל ולהתנהג במידה חשובה הזאת, להתחבר לה עד שתהא קבועה בנפשו, ויגביר אותה על כל טבעיו, ותהיה בעיניו חשובה משאר מדותיו. כי בה יגיע אל רוב המעלות. וימנע

מהעבירות ומכל מידות מגונות". [ועיין שם בהמשך דבריו].

כלומר, כל מה שהאדם חוטא הוא משום שאינו קשור לחלקו הרוחני, ואילו היה קשור לשכלו ולנשמתו - לא היה חוטא כל כך בקלות. וזהו המעלה של הצניעות להסתיר את הבהמיות של האדם ולהתבייש בה כדי שיוכל להתקרב אל החלק הרוחני שבו.

הטעם שרחל בתו של כלבא שבוערצתה להינשא לרבי עקיבא - "דהוה צנוע ומעלי"

הגמרא בכתובות (סב ע"ב) אומרת שרחל בת כלבא שבוע הייתה חפצה להינשא לרבי עקיבא, למרות שהייתה יכולה להינשא לאחרים, שהיו יותר חשובים ממנו, או לאנשים שהיו יותר בקיאים ממנו בתורה, אבל רחל רצתה להינשא דווקא לרבי עקיבא, ואומרת שם הגמרא שהטעם לכך היא - "חזיתיה ברתייה דהוה צנוע ומעלי" - כלומר, רחל ראתה את הצניעות המיוחדת שהיה לו לרבי עקיבא, ובגלל מעלה מיוחדת זו רצתה רחל להינשא לו.

ומבאר המהרש"א (שם ד"ה דהוה) ע"פ הא דאיתא בגמ' (ברכות סב ע"א): "תניא בן עזאי אומר, פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים של צניעות. אמר לו רבי יהודה עד כאן העזת פניך

ברכך! - אמר לו: תורה היא וללמוד אני צריך".

רבי עקיבא היה צנוע בעצם שהוא התבייש מחלקו הבהמי, ולא כמו שאר העולם שהצניעות אצלם הוא עניין יחסי כפי שביארנו, שהרי רבי עקיבא התנהג בצניעות גם בבית הכסא. ורחל זיהתה בו שהוא אדם צנוע בעצם, וצניעותו אינה ענין יחסי בעלמא.

כל מי שהוא צנוע יש לו את הכלים הראויים להיות גדול בתורה. והסיבה לכך תלויה ביסוד סיבת הצניעות שביארנו: מי שכל שאיפתו היא לעשות את רצון הקב"ה וללמוד תורה בשלמות ולצאת גדול בישראל, בהכרח צריך הוא לברוח ולהתבייש מכל תשוקות הגוף ודומיהם, שזהו הדבר ההפכי של עבודת השם. ומי שאינו צנוע, ממילא הוא סותר את עבודת השם שלו. שהרי מצד אחד הוא קשור לחלק האלוקי שבו, שזהו התורה הקדושה. ומצד שני הוא קשור לחלק החומרי שבו, שהרי כל מי שאינו צנוע, בהכרח הוא קשור לתשוקות גופו כמו שביארנו. וא"כ שני הדברים הללו נוגדים זה לזה, ואין התורה יכולה להתקיים באדם שמעשיו מוכיחים עליו שאין הוא קשור לתורה באמת. ולכן איש כזה לא יצא גדול אמיתי. אבל מי שהוא צנוע באמת, והוא לומד את התורה מתוך צניעות ומתוך הרחקה מכל דבר שהגוף מעוניין בו, יש לו את הכלים כדי להיות גדול בתורה.

[1086477]

[1439567]

[מדרש חזקוני]

גם רחל ידעה שרק מי שהוא צנוע באמת, יכול לצאת ממנו גדול תורה אמיתי, ולכן רחל בחרה להינשא לרבי עקיבא. רחל ראתה **ברבי** עקיבא את הצניעות האמיתית שהייתה בו, שצניעותו הייתה 'בעצם', ולא רק עניין יחסי בעלמא, ומשום שהיא ידעה שהצניעות הוא הדבר ההכרחי כדי לזכות לתורה בשלמות לכן היא בחרה בו, שהרי רק מי שהוא צנוע באמת יכול לצאת תלמיד חכם אמיתי. וכפי שאנו יודעים שהיא לא התאכזבה - ידוע לכל מה היה בסופו - רבי עקיבא הגיע לביתו עם עשרים וארבע אלף תלמידים, **כמבואר** בגמרא (כתובות סב ע"א) - **ולכל** זה הוא הגיע על ידי ה'צנוע ומעלי' שהיה בו.

(מנחות כט ע"א): "בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך. אמר לו אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו רבש"ע הראהו לי. אמר לו חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים. תשש כחו. כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו, רבי מנין לך, אמר להן הלכה למשה מסיני, נתיישרה דעתו. חזר ובא לפני הקב"ה, אמר לפניו - "רבונו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי", ע"כ.

עוד יש להתבונן בדבר נורא, שהרי יש לתמוה כיצד התחיל רבי עקיבא בגיל ארבעים ללמוד תורה, מה היה הדבר הגדול שדחף אותו ללמוד תורה בכזה גיל מבוגר. "דהוה צנוע ומעלי" - כל מי שהוא צנוע באמת יש לו את כל הכלים הראויים לקבל את התורה, גם אם הוא בגיל מבוגר מאוד שקשה להתחיל ללמוד תורה בשלמות. וזאת משום שאדם שהוא צנוע הוא אינו מקושר לעולם הזה ולהנאותיו, ואם כך יכול הוא להתחבר לתורה ביתר קלות. רבי עקיבא היה צנוע בעצם, כפי שביארנו, וצניעות זו היא זו שניתבה אותו להיות גדול התורה.

והדברים מבהילים משה רבינו בעצמו אומר להקב"ה "יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי" (!), ואין הקב"ה משיב לו על קושייתו אלא אמר לו "שתוק כך עלה במחשבה"! רואים אנו דבר מרטיט עד היכן יכול אדם להגיע עם מידה אחת - 'מידת הצניעות', שהרי רבי עקיבא עד גיל ארבעים היה 'כלומניק'. ואילו בזכות צניעותו עלה למדרגה גבוה במיוחד, עד כדי כך שמשוה רבינו אמר עליו "יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי".

אם נסתכל על אדם 'צנוע' בזכוכית מגדלת - ישתקף דמות של אדם גדול בתורה שמעשיו מרוצים לשמים ולבריות, וזאת משום שהצנוע מרוחק מכל נטייה ורדיפה להנאות העולם הזה.

רבי עקיבא הגיע לפסגות ומעלות גבוהות מאוד בלימוד התורה, כדאיתא בגמ'

פרק ב

צניעות המעשים

הצניעות'. ופירושה - לכסות ולהסתיר את הגלוי והידוע. כלומר, שישנם דברים שהאדם צריך להסתירם למרות שהם ידועים וגלויים לכל. וכמו שלבושו של האדם מכסה את גופו למרות שגלוי לכולם מה המסתתר מאחורי הלבוש, כך גם ישנם דברים שיש לאדם להסתירם למרות שהדבר גלוי וידוע לכולם.

וזוהו יסוד ענין הצניעות לכסות גם את הדברים הגלויים והידועים.

לימוד התורה בצניעות - להצניע את ההמעלות ואת הגדלות בתורה

איתא בגמרא (סוכה מט ע"ב ועוד): "תנא דבי רב ענן מאי דכתיב (שה"ש ז, ב) "חמוקי ירכיך", למה נמשלו דברי תורה כירך. לומר לך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר", ע"כ. ומספרת הגמ' (מועד קטן טז ע"א) "פעם אחד גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק. מאי דרש "חמוקי ירכיך כמו חלאים", מה ירך בסתר - דברי תורה בסתר. יצא רבי חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק, לרב ולרבה בר בר חנה. שמע רבי - איקפד", ע"כ.

"מה ירך בסתר אף תורה בסתר". פירושו, שהדרך ללמוד את התורה בצורה אמיתית הוא 'בסתר' - לכסות את הגלוי.

'צניעות' - לכסות את הדברים הגלויים והידועים

הדפסה

בפרק הקודם התבאר באופן ברור שאחד הדברים החשובים שצריך האדם כדי לזכות לתורה הוא 'צניעות', וללא מידה זו לעולם לא יוכל לזכות לתורה.

צניעות הגוף הוא ענין חשוב מאוד שעל האדם להיות צנוע במהותו וגם בחדרי ^{החיים} חדרים עליו להתבייש מחלקן הבהמי, אמנם ישנו עוד אופן של צניעות והוא 'צניעות המעשים'. ונבאר את הדברים.

יש לדעת ש'הענוה' ו'הצניעות' הן שתי מעלות נפרדות שעל ידם יכול האדם לזכות לתורה. 'מעלת הענוה' פירושו - שהאדם מכסה ומסתיר את מעשיו ואת גדלותו, ובכך אין האחרים יודעים את גודל צדקותו ורוממותו. וכדאיתא בגמ' (תענית ז ע"א) "למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב (ישעי' נה, א) "הוי כל צמא לכו למים". לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה, והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה", ע"כ.

אמנם ישנה עוד מעלה הדומה ל'ענוה', אך שונה ממנה והיא 'מעלת

וזאת, כשהאדם יודע על עצמו שהוא גדול ^{לפי חכמתו} - עליו להצניע את גדלותו למרות שידועים כולם שהוא גדול בתורה, משום שהתורה נמצאת רק אצל מי שמצניע את תורתו - "מה ירך בסתר אף תורה בסתר".

וכן אמרו חז"ל במשנה באבות (פ"ד מ"ה) "אל תעשם עטרה להתגדל בהם". האדם שלומד תורה עליו להצניע את חכמתו ותורתו כדי שהתורה תוכל להתקיים בו [ויעוי' ב'רבינו יונה' משלי יב, כג].

על הפסוק (משלי יא, ב) "ואת צנועים חכמה", מבאר רש"י מי שהוא צנוע תבא לו חכמה. וכן כתב הרמב"ם (פ"ג מתלמוד תורה הי"ב) וז"ל: "וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה", עכ"ל.

והטעם שצריך ללמוד את התורה בהצנע לכת ולא בפירסום כתב המהר"ל (בספר נתיבות עולם ב, נתיב הצניעות, פ"א) וז"ל: "ראוי שתהיה לתורה מדרגה הפנימית העליונה, כמו שהתבאר זה. ולפיכך אין ראוי שיהיה האדם נוהג בדברי תורה רק כפי מעלתה שהיא נסתרת, וינהג בה מנהג צניעות כמו שראוי לתורה שיש לה מדרגה נסתרת - לא ינהג בתורה מנהג הגלוי היוצא מן הצניעות". עכ"ד.

וזוהי הסיבה שגזר רבי "שלא ישנו לתלמידים בשוק", שאפילו שמדובר ב'תלמידים', ואת אותם הדברים

ממילא היו שומעין בבית המדרש. ואולי היה להם טענה שרצו לנצל את זמנם אפילו הכי אסר עליהם רבי שלא ילמדו בשוק, וזאת משום שכך היא דרכה של תורה, שאותם הדברים שגלויים בביהמ"ד צריכים להיות מכוסים בחוץ.

לכסות ולהסתיר את המעשים הטובים - עבודה פנימית

ה'רבנו יונה' עה"פ (משלי יב, כג) "אדם ערום כסה דעת" כותב: "אמר כי החכם גם צדקותיו ומעשיו הטובים יסתיר, אע"פ שהם תפארת לעושיהם. וכענין שכתוב (מיכה ו, ח) "והצנע לכת עם אלהיך".

לכסות את הדברים הגלויים יש בזה הרבה 'עבודה', שהרי נוח לו לאדם לפרסם את הדברים הטובים שכולם יודעים עליו, או לפרסם את החידושים הגדולים שחידש, וכו'. אבל הדרך הנכונה לקנות חכמה אמיתית היא ע"י זה שמצניע את מעלותיו וחכמתו - ובכך יזכה לתורה ולחכמה אמיתית.

וכן כתב מרן החפץ חיים זצוק"ל (זכור למרים - סוף פט"ו), וז"ל: "והצנע לכת עם אלקיך" - "ר"ל, שמכל פעולותיו הטובות לא ידע אלא הקב"ה בעצמו. שלא תהיה לו תשוקה בחמדת היצר שיפורסם שמו מפעולותיו הטובות. ושלא יחפוץ שיחזיקו לו טובה עבור מעשיו הטובים. אלא "והצנע לכת". ר"ל. שלא ידע מזה רק

ולדברינו אתי שפיר, החכמה הראשונה היא מה שאמרו חז"ל (אבות

פ"ד מ"א) "איזהו חכם הלומד מכל אדם",

אדם שרוצה לשמוע תמיד את האחרים מה שיש להם לומר כדי ללמוד מהם, מדרכם וממעשיהם - הוא הנקרא חכם. ולו הקב"ה "יהיב חכמתא". נועיו עוד במדרש רבה קהלת פר' א' פי' יז, ובפירוש בעלי התוספות שמות לא, ו, וכן בהעמק דבר להנצי"ב דברים א, יג, המבארים כעין דברינו].

ובענין זה כתב הגר"א (משלי יא, ב),

וז"ל: "ואת צנועים חכמה" -

"שעיקר החכמה הוא בהצנועים ששותקין מלומר תורתם ודעתם, רק שומעין מרבותם כי כאשר הוא יאמר דברו לא יוסיף לו כלום. אבל כאשר ישמע מרבו יוסיף לו דברים", עכ"ל. מי שהוא צנוע ומסתיר את הדברים שיש לו לומר כדי לשמוע את האחרים - הוא זה שמחכים, שהרי סו"ס לא יוסיף לחכם מאומה אם יאמר את דבריו שהרי הוא כבר יודעם.

ומעתה ישאל השואל, שלפי דברים אלו

לא ישאל אדם בתורה מאומה,

ולא יאמר אף פעם לאחר את חידושי תורתו, שהרי בכך הוא מגלה הוא את תורתו ואת גדלותו. ובוודאי שאין נכון לומר כן, שהרי פשוט הוא שכל לומד תורה באשר הוא שם יכול לשאול את חבירו שאלות בלימוד כדי ללבן את הדברים

הקב"ה. שיעשה הדברים בצינעא ושלא יכסוף שיתגלו מעשיו ברבים", עכ"ל.

"ואת צנועים חכמה" - החכם מצניע את דבריו כדי לשמוע את האחרים ולהחכים

רבנו יונה מבאר את הפסוק (משלי יא, ב)

"ואת צנועים חכמה", וז"ל: "ומיעוט

הדברים ממדת הצנועים, והצניעות גורמת חכמה לבעליה, כי היא מדת החכמים, אשר בה יכנו את החכמים, כי ישמעו ויקשיבו ולא יתאוו להתגלות לבם", עכ"ל.

פירוש, אחד ממעלות החכם הוא שרוצה

לשמוע את האחרים ולא רק

שאחרים ישמעו אותו. אדם ש"אינו-חכם" כשיש לו קושיא ועמה תירוץ טוב, מיד הוא שואל את חבירו את קושייתו בכדי להשמיע לו את תירוצו ה'נפלא', ובכלל לא מעוניין לשמוע את דברי חבירו אם יש לו מה להשיב. אבל החכם אינו כן, החכם רוצה תמיד להרבות בתורה ולגדול בחכמה ועל כן הוא תאב וחושק לשמוע מה שיש לחבירו לומר, ובכך הוא גודל ומחכים.

ועל פי הדברים הללו יתישב קושיית

המפרשים על מה שאמרו חז"ל

(ברכות נה ע"א) "אין הקדוש ברוך הוא

נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר

(דניאל ב, כא) "יהיב חכמתא לחכימין".

והקשו המפרשים וחכם זה מנין חכמתו

הראשונה.

בטבעו של כל אדם שכשפוגש בת"ח גדול מיד הוא 'מחפש' איזשהו דבר חידוש או קושיא חזקה כדי לשואלו ולעניינו בדבריו. אבל ר' אלי' לא הגיע כדי להראות את גדלותו אלא הוא הגיע לשמוע, להחכים ולקבל את מה שיש להרב מבריסק לומר. וכן להיפך. ועל כן שתקו שניהם - שהרי שניהם רצו לשמוע את מה שיש לשני ^{לומר משום צניעותם.}

צניעות בלימוד התורה בהכנסת כלה ולוית המת - מצוות שצריכות פירסום

הרמב"ם (פ"ג מתלמוד תורה הי"ב) כתב וז"ל: "כל היגע בתלמודו בצנעה מחכים, שנאמר 'ואת צנועים חכמה'". וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים בידו, עכ"ל. לכאורה הדברים סותרים זה את זה, שהרי כשמשמיע את קולו בשעת לימודו הרי הוא 'מפרסם' בזה את גדלו ותפארתו.

אלא הרמב"ם ביאר בהלכה זו את הדרך האמיתית של לימוד התורה, אדם לא צריך להצטנע בפינתו וללמוד בתחב ובחושך כדי שאדם לא ידע ממעשיו. אלא אדרבה ילמד הוא בקול ובהתלהבות ויזכה גם אחרים בלימוד התורה. אבל ישנו נקודה פנימית עמוקה שעליה האדם צריך לעבוד, והוא ה'צניעות'. כשהאדם לומד תורה הוא אינו צריך לפרסם לכל העולם שהוא לומד תורה, למרות שהדבר גלוי וידוע לכולם, משום שהאדם צריך להצניע גם את הדברים

ולהעמיד את הדברים על דיוקם, או כדי שחבירו יהנה מחידושי תורתו. אבל זאת שלא יתכוון לפרסם את עצמו ואת גדלותו, אלא כוונתו תהיה אמיתית להרבות תורה בעולם, כפי שיבואר לקמן בהרחבה.

ואומר הגר"א (שם) משום דברים אלו יובן היטב מדוע יש לאדם שני עינים ושני אוזנים ואילו פה יש לו רק אחד. שהרי האזניים והעינים הם כלי קיבול של האדם שעל ידם יוכל ללמוד ולהחכים לשמוע ולראות. אבל פה יש רק אחד משום שיש לאדם לשמוע את האחרים ולקבל מהם, יותר מאשר לומר את דבריו. ואומר הגאון שזה כוונת חז"ל שאמרו (מגילה יח ע"א): "אמרי במערבא מלה בסלע - שתיקא בתרי". כי בשתיקה יש תועלת כפולה מהדבור, שהרי מה שמדברים בפה אחד ניתן לשמוע ולקבל בשני אוזנים.

מסופר על הגר"א לאפיאן זצ"ל שהלך לבקר את הרב מבריסק, וכשנכנס לביתו ישב ר' אלי' רבע שעה, ולא אמרו זה לזה מאומה. ולאחר רבע שעה קם הגר"א לאפיאן ממקומו, אמר 'שלום', וחזר אל ביתו.

אמר ה'בריסקער רב', ש'הרבה שנים לא ראה אדם מיוחד כמו שראה זה עתה'. ולכאורה יש להבין כיצד ראה עליו שאדם מיוחד הוא, והרי שתק זה מכניסתו ועד יציאתו.

החתן והכלה. ואע"פ כן הגמרא אומרת "והצנע לכת עם אלהיך" - "זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה".

מבאר רש"י שם (ד"ה הוצאת), וז"ל: "אף שם צריך הצנע, לסעוד במדה נאה ולשמוח במדה נאה, ולא להנהיג קלות ראש בעצמו", עכ"ל. גם כשאדם הולך לקיים מצוה ולשמח חתן וכלה, אם הוא סועד במידה נאה, פירושו של דבר שהוא משתתף בשמחה משום שרוצה לקיים את המצווה לשמח חתן וכלה כראוי. אבל אם אוכל אכילה גסה ושותה ומשתכר ומנהיג קלות ראש בעצמו, אזי אין מצוותו מושלמת, שהרי אין מטרתו לשמח את החתן ואת הכלה, אלא מטרתו לשמח גם את עצמו. ועל כן יש לו לאדם להצניע את עצמותו, כדי לקיים את המצוה כראוי.

וכן רואים אנו בהלווית המת שכשמלוים למנוחת עולם אדם צדיק וגדול בתורה, אנשים רודפים אחרי המיטה ודוחפים זה את זה, קורעים זל"ז את הבגדים, כובעים עפים באויר, וכו', ואין הדבר כבוד המת כלל ועיקר. אם האדם היה חושב לרגע מהי המטרה האמיתית שבגללה הוא מלווה את המת והיה יודע שכל ענין הלווית המת הוא כדי לחלוק כבוד למת, בוודאי שלא היה נוהג בצורה שכזו. אבל שורש הבעיה היא שהאדם חושב רק על עצמו ביודעו שבנשיאת המיטה ישנו ענין גדול, ומשום שחושב על עצמו ועל עניניו

הגלויים והידועים, ולא להודיעם בשער בת רבים לעין כל. הדרך האמיתית ללמוד תורה הוא ללמוד לשם שמים, ושכל מטרתו של הלומד תהיה לעשות את רצון הקב"ה, ומעתה גם כשלומד ברבים אין מטרתו לפרסם את גדולתו כלל ועיקר, אלא מטרתו היא לעשות את רצון קונו - וזוהי הדרך הנכונה בלימוד התורה - הדרך הצנועה.

וכן רואים ג"כ מהגמ' (מכות כד ע"א): "תנא דבי רב ענן מאי דכתיב 'חמוקי ירכיך', למה נמשלו דברי תורה כירך, לומר לך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר. והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב 'הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך'. ואומרת הגמרא: "עשות משפט" - זה הדין, "ואהבת חסד" - זו גמילות חסדים, "והצנע לכת עם אלהיך" - זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה. והלא דברים קל וחומר ומה דברים שדרכן לעשותן בפרהסיא אמרה תורה הצנע לכת, דברים שדרכן לעשותן בצנעא על אחת כמה וכמה", ע"כ.

הדברים טעונים הסבר, שהרי מצוות 'הוצאת המת' נעשית בפירסום גדול שהרי זהו כבודו של המת [כמבואר בגמ' (כתובות יז ע"א) יעוי"ש כמה הוא כל צרכו של הלווית מת]. ובפרט במצוות 'הכנסת כלה' דואגים לעשות פירסום, ולהזמין כמה שיותר אנשים כדי לשמח את

ממון או כבוד וכדומה, אלא אביו של אחר רצה שירד לבנו אש משמים, כלומר, הנאה רוחנית, ובכל אופן יצא אחר לתרבות רעה - כי לא היתה כוונתו לשם שמים, אלא לכוונת עצמו.

אילו היה אביו של אחר מצניע את עצמותו, ולא היה חושב על ההשגות והעניינים הגדולים שבנו יוכל להשיג לעצמו ע"י לימוד התורה, ומטרתו היתה כדי לעשות את רצון השי"ת ולכבודו. אז 'הראשית' שלו הייתה טובה, וממילא היה מתקיים בו הפסוק (קהלת ז, ח) "טוב אחרית דבר מראשיתו". אבל החסרון הוא שלא היה לו 'הצנע לכת' אמיתית, אלא חשב על עצמו ועל תועלתו ובכך יצא לתרבות רעה.

הצניעות המיוחדת שהיתה לרחל אמנו ע"ה

מצינו שחז"ל אמרו על רחל אמנו שהיה בה את מידת הצניעות. איתא בגמרא (מגילה יג ע"ב): "אמר רבי אלעזר מאי דכתיב (איוב לו, ז) "לא יגרע מצדיק עינו" - בשכר צניעות שהייתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול. ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר", ע"כ.

אמרו חז"ל (בבא בתרא קכג ע"א): "ראויה היתה בכורה לצאת מרחל, דכתיב: (בראשית לז, ב) "אלה תולדות

שוכח הוא בכלל מכבוד המת. ועל כן יש לו לאדם להצניע את עצמותו ולחשוב בעת הלווית המת על המטרה שבגללה הוא הגיע, ולא רק על 'העניינים' של המצוה שיועילו לו.

אחר יצא לתרבות רעה משום שהיה חסר בו "הצנע לכת"

התוס' (חגיגה טו ע"א ד"ה שוכח) מביא בשם הירושלמי: "מעשה גבי אחר שפגש את רבי מאיר, ואמר לר"מ שהסיבה שיצא לתרבות רעה הוא משום שביום שהכניסו את אחר לברית באו כל גדולי ירושלים [כלומר, עשירי ירושלים] וישבו בבית אחד, ור"א ורבי יהושע במקום אחר. וגדולי ירושלים היו אוכלין ושותין מרקדין ומטפחין, ואמרו ר"א ור"י יתעסקו הם בשלהם ואנו נעסוק בשלנו, ועסקו בתורה. אומרת שם הגמרא "ירדה אש מן השמים והקיפה אותן, אמר להם אביו של אחר, וכי באתן לשרוף את ביתי. אמרו לו ח"ו אלא יושבין היינו וחוזרין מדברי תורה לנביאים ומנביאים לכתובים, והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני- לא באש נתנו. אמר להן הואיל וכך כוחה של תורה אם יתקיים הילד הזה לתורה אני מפרישו, ולפי שלא הייתה כוונתו לשמים לפיכך לא נתקיימו בו".

יכולים אנו להתבונן כאן בדבר נורא, המחשבה שחשב אביו של אחר היה בה דבר דק מן הדק שלא לשם שמים. שהרי מחשבתו לא היה להרוויח גשמיות,

יעקב יוסף". אלא שקדמתה לאה ברחמים. ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה".

ואומרת שם הגמ' "מאי קידמתה לאה ברחמים". דכתיב (בראשית כט, יז) "ועיני לאה רכות", מאי 'רכות', אילימא רכות ממש וכו'. אלא לעולם רכות ממש, ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה, שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה, שתי בנות יש לו ללבן, גדולה לגדול וקטנה לקטן. והייתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו, איש רע הוא מלסטם בריות, קטן מה מעשיו, איש תם יושב אוהלים. והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, והיינו דכתיב (בראשית כט, לא) "וירא ה' כי שנאה לאה", מאי שנאה אילימא שנאה ממש, אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב, בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה, ויפתח את רחמה", ע"כ.

וכפי שראינו שמבואר בחז"ל שבזכות צניעותה של רחל חזר אליה הבכורה. ויש לבאר מהו הצניעות המיוחדת שהייתה לרחל שבזכות זה זכתה לדבר גדול זה.

ומבאר הגמרא (מגילה שם וב"ב שם): "מאי צניעות הייתה ברחל, דכתיב (בראשית כט, יב) "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" והלא בן אחות אביה

הוא. אלא אמר לה מינסבא לי, אמרה ליה אין מיהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה, [אבי הוא רמאי ולא תוכל לן]. אמר לה אי רמאי הוא אחיו אנא ברמאות וכו'. אמר לה ומאי רמיותא, אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מינסיב לי מקמה, [יש לי אחות גדולה ממני והוא לא ייתן שאנשא לפני], מסר לה סימנים. כי מטא ליליא אמרה השתא מכספי אחתאי מסרתינהו ניהלה, [וכשהגיע הלילה אמרה רחל לעצמה, שלא תתבייש ללא הסימנים, ועל כן מסרה לה רחל את הסימנים]. והיינו דכתיב (בראשית כט, כה) "ויהי בבוקר והנה היא לאה", מכלל דעד השתא לאו לאה היא, אלא מתוך סימנים שמסרה רחל ללאה לא הוי ידע בה", ע"כ.

רואים אנו שבמעשה מסירת הסימנים היה צניעות מסוימת. ויש להבין איזה צניעות יש בזה שמסרה את הסימנים, ואדרבה, לכאורה יחשב דבר זה לגניבת דעת, ופריצות. שהרי כל מה שיעקב מסר לה את הסימנים הוא כדי להבדיל בין רחל ללאה, וא"כ מדוע נחשב דבר זה לצניעות.

"והצנע לכת עם אלוקיך" - הצניעות בקיום המצוות ובמעשים טובים

אומר ה'סבא מסלבודקא: שיש כאן בחינה אחרת והיא 'הצניעות שבמעשים', כפי שביארנו. אדם יכול ללמד תורה ברבים ובמקומות שיש הרבה אנשים

ה'תשס"ח

שרואים אותו עמל בתורה ועדיין נקרא הוא לומד תורה בצנעה.

וטעם הדברים הם: אדם שלומד תורה לשמה אז הוא נחשב ללומד תורה בסתר ובצנעה, אבל מי שאינו לומד את התורה לשמה אלא שלומד בשביל עצמו, אזי אין הוא צנוע אמיתי. כלומר, יכול האדם ללמוד בבית מדרש אם הרבה אנשים ואפילו שכולם מסתכלים ומבחינים במעשיו הטובים, בכל אופן בזה שהוא מצניע את עצמו על ידי זה שאינו לומד לשם כבוד ואינו מתגאה בלימודו ובהצלחתו אלא לומד הוא לשם שמים - הוא נחשב ללומד תורה בצנעה.

וזוהי הצניעות המיוחדת של רחל אמנו ע"ה. רחל הצניעה את מעשיה הטובים משום שעשתה את החסד עם

אחותה לשם שמים. וכך פירש רש"י (שם ד"ה מסרתן) וז"ל: "מסרתן ללאה והוא הצניעות שלא יתפרסם הדבר שמסרה לה הסימנים". כלומר, רחל הצניעה את מעשיה למרות שידעה שהיא יכולה להפסיד על ידי זה הפסד גדול, שהרי עכשיו היא תצטרך להתחתן עם עשו הרשע עם כל המשתמע בכך. אבל רחל עשתה את מעשיה לשם שמים ולא היה איכפת לה לסבול את כל זה כדי להגיע אל המטרה - שלאה אחותה לא תתבייש. ועקב הצניעות שבה לא רצתה שמעשיה יתפרסמו, לכן היא זכתה שיצא ממנה שאול המלך.

וזוהי המעלה של 'צניעות המעשים' - שהאדם צריך לעשות את מעשיו לשם שמים ובצנעה כדי שלא יתפרסמו מעשיו הטובים.

פרק ג

צניעות הדיבור

עוד סוג של צניעות והוא צניעות בדיבור ה'רבינו יונה' כותב שאדם שאינו שומר את פיו ולשונו אזי חוטא הוא ב'ערוות הדיבור'. מי שמדבר לשון הרע או רכילות וכדומה או שהוא סתם מתבטל בדברים בטלים הריהו חוטא בערוות הדיבור.

איתא בגמרא (שבת לג ע"א): "בעון נבלות פה צרות רבות. וגזירות

קשות מתחדשות, ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין. שנאמר (ישעיהו ט, טז) "על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתמיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה", ע"כ.

והדברים מבהילים! אדם יכול להגיע לשמים ויצביעו לו על בחור פלוני. ויאמרו לו אתה הוא זה שרצחת

לאותם הגויים אשר כל דיבוריהם הוא דיבורי חול. רח"ל.

צניעות הדיבור - אסור לדבר גם על הדברים הגלויים והידועים

הגמ' בשבת שם מבארת מהו ניבול פה: "אמר רבי חנן בר רבא הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה - הופכין עליו לרעה", ע"כ.

"הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה" - זהו ענין צניעות הדיבור - גם אם **"הכל יודעים"** - יש לאדם להצניע ולכסות את דיבורו. ואם אינו שומר על לשונו ומנבל את פיו ואפי' בדברים הידועים על זה אמר הכתוב (ישעיהו ט, טז) "לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה".

על חוסר צניעות הדיבור הצרות רבות, וגזירות קשות מתחדשות, ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין. רח"ל.

התורה מאריכה בלשונה כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיה

מובא בספרים, שאין שום ייתור לשון בתורה, וכל אות ואות שיתרו בתורה דורשים מזה תילי תילים של הלכות, כפי שאמרו חז"ל (עירובין כא ע"ב ועוד) עה"פ בשיר השירים (ה, יא) "קווצותיו

אותו! והאיש משתהה מאוד ויאמר להם לא רצחתי אדם מעולם, וכלל איני מכיר את אותו הצעיר. ואח"כ יצביעו לו על בחור אחר שמת בדמי ימיו, ויאמרו לו - גם זה בגללך מת! אתה לא שמרת על לשונך, ולא שמת לב על הדברים היוצאים מפיןך, וגרמת שבחורי ישראל מתים!

אוצר החכמה

וכתב השל"ה (שער האותיות, אות ש' ¹²³⁴⁵⁶⁷אח"כ שתיקה, יא) וז"ל: "אבי אבות טומאת הדיבור הוא ניבול פה, אש הוא עד אבדון תאכל, טמא טמא הוא והיה לדראון עולם, ונוסף על הרעה שעושה לעצמו גורם רעה לעולם", עכ"ל. ואומרת שם הגמ': "אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא: כל המנבל את פיו - מעמיקין לו גיהנם, שנאמר (משלי כב, יד) "שוחה עמקה פי זרות", ע"כ.

זהו אחד הברלים המהותיים בין עם ישראל לשאר אומות העולם - כשאומות העולם טוב להם יושבים ומדברים על ענייני העולם הזה ובדברים בטלים, כדאיתא בגמרא (מגילה יב ע"ב) עה"פ (אסתר א, י): "כטוב לב המלך ביין" - "כשליבם טוב אזי הללו אומרים פרסיות נאות והללו אומרים מדיות נאות. אבל כישראל כשטוב ליבם הם יושבים ועוסקים בתורה", ע"כ.

מכאן אנו למדים שכשאדם מישראל יושב ומדבר דברים בטלים דומה הוא

דבר זה בא ללמדנו ג"כ לנהוג כדרכה של תורה, שעלינו להאריך בלשוננו כדי שלא להוציא מפינו דבר של גנאי - ואפילו שהוא ידוע לכולם.

רבנן דקדקו שלא להוציא מפייהם דבר מגונה ואפי' הקל ביותר

הגמרא (שם:) מביאה מעשה בגודל החשיבות שבדקדוק צניעות הלשון: "הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרב" - היו שני תלמידים שישבו לפני רב, "חד אמר שויתנין האי שמעתא כדבר אחר מסנקן" - אחד מהתלמידים אמר שלמד את הסוגיא הזאת בעייפות כדבר אחר עייף, "וחד אמר שויתנין האי שמעתא כגדי מסנקן" - והתלמיד השני אמר כגדי עייף, "ולא אשתעי רב בהדי דהאיך" - רב לא הגיע ללמוד אם אותו התלמיד שלא שמר על לשונו.

רואים אנו ממעשה זה שגם אם אין איסור לומר את הדברים, בכל אופן צריך האדם להיות צנוע בדיבורו, ובפרט פה קדוש הלומד תורה כל היום - צריך לשמור על קדושת פיו.

ומביאה שם הגמרא עוד מעשה: "הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דהלל, וחד מינייהו רבן יוחנן בן זכאי, ואמרי לה קמיה דרבי וחד מינייהו רבי יוחנן, חד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה, וחד אמר מפני מה

תלתלים" - "מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות".

אמנם בגלל החשיבות המיוחדת של צניעות הלשון, שינתה התורה מדרכה והאריכה בלשונה כדי שלא לכתוב דבר מגונה כדאיתא בגמרא (פסחים ג ע"א): "אמר ר' יהושע בן לוי לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות, ולא הוציא דבר ^{מגונה} מפיו. שנאמר (בראשית ז, ח): "מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה". רב פפא אמר תשע, שנאמר (דברים כג, יא): "כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה". רבינא אמר עשר, וי"ו דטהור. רב אחא בר יעקב אמר שש עשרה, שנאמר (שמואל א, כ): "כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור", ע"כ.

ובמדרש (רבה, פרשת אמור, כו, א, וכן בבראשית לב, ד) מובא: כשהתורה רוצה לכתוב את הסימנים של בהמה טמאה פתחה התורה בסימניה הטהורים ואח"כ כתבה את סימניה הטמאים. כמו שכתוב בפסוק: "ואת הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס", וכן כתב: "ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפריס טמא הוא לכם", אפילו בבהמות אשר אינם טהורות - פתח הכתוב בסימנים הטהורים ואח"כ כתב את הסימנים הטמאים.

בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה, אמר מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל, ולא היה ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל, ע"כ.

והדברים מבהילים! על מה שאחד מהם שמר על לשונו ואמר "מפני מה

בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה" - זכה הוא להורות הוראה בישראל! שהרי צריך האדם להצניע את דיבורו, וגם אם גלוי וידוע שההיפך של טמא הוא אינו טהור, עדיין יש לאדם להצניע ולעדן את דיבורו.

עוד מספרת שם הגמ': "הנהו תלתא כהני חד אמר להו הגיעני כפול וחד אמר הגיעני כזית וחד אמר הגיעני כזנב הלטאה בדקו אחרי ומצאו בו שמץ פסול", ע"כ.

ומצינו עוד ששלמה המלך בשיר השירים לא כתב דבר מגונה אע"פ שכך היה. שהגמרא בגיטין (לו ע"ב) אומרת "עלובה כלה שזינתה בקרב חופתה", כלומר, עם ישראל עשו את העגל בעוד שהיו עם השכינה בהר סיני. ואמר הכתוב בשה"ש (א, יב): "עד שהמלך במסיכו נרדי נתן ריחו". כלומר, בעוד שמלך מלכי המלכים הקב"ה על שלחן מסיבת חופתו, ונותן לעם ישראל את התורה, "נרדי נתן ריחו" - קלקלתי ונתלכלכתי בעון. ואומרת הגמ' "כתיב 'נתן ריחו' ולא כתיב 'הסריח'", וזאת כדי לא להוציא מילה שאינה ראויה [עיין פרש"י שה"ש שם].

כל יהודי צריך להשתדל לדבר בלשון הנקיה והיפה ביותר, תמיד יכול האדם לומר דבר לא טוב אם הוא צריך לדבר כך - באופן נקי וטהור. וכידוע שענין שמירת הפה וצניעותו הוא דבר גדול מאוד, ובפרט עם לומד בפה קדוש זה תורה עליו לשמור את עצמו שלא ילכלך כלי נאה זה.

וידוע המשל בזה לאדם שהכין מעדני מלכים לכבוד אורחיו החשובים ועמל וטרח שהמאכלים יצאו משובחים מאוד. וכשהגיעו האורחים הוציא הלה את המאכלים והאכיל את אורחיו החשובים. אך לפתע מתברר שכל האוכל מאוס מאוד והטעם שבו חמוץ ומר, אשר יד אדם סולדת ממנו. הלה לא מצא מנוחה היאך התקלקל האוכל שעליו כל כך השקיע ועמל. לבסוף התברר לו שהכלים שבהם בישל את האוכל היו מלוכלכים ומשום כך כל האוכל התקלקל.

כך הוא אדם היושב והוגה בתורה יומם ולילה, אם אינו שומר את פיו אזי הכלי שבו הוא לומד את התורה הוא כלי לא נקי, וכל התורה שלומד ע"י פה לא נקי זה - לא מועילה במאומה, רח"ל.

ועל כן יש לכל אדם לשמור על צניעות פיו ובכך יוכל לומר דברי תורה ולהתפלל מתוך כלים נקיים, ובכך תלמודו ותפילתו יעלו לרצון לפני ה'.